

1.

Linets odling och beredning på N. Jönssons gård i Tullstorps socken, Vemmenhögs härad, Malmöhus län på 1870-talet. Sagesman är nämnda A. Jönsson (76 år) f.d. lantbr. Bedinge.

På denna tid odlades lin på alla gårdar. Man odlade vanligen så mycket som åtgick till husbehov. Linet såddes på våren. Jordens beredning för linsådden var följande: Först kördes de vid höstplöjningen uppkomna fläckfårorna igen. Därefter harvades skrening (skrening= första slätharvningen). Sedan fick jorden ligga i några dagar. Så tvärade man jorden. Detta tillgick så, att man körde på tvären mot höstplöjningen. Man använde sig då av ett årder, vilket, med undantag av skäret, var av trä. Man brukade dock vanligen slå under trähuvudet, d.v.s. undre delen av ådret, ett par järn, för att det skulle bli hållbarare. Sedan slätharvades jorden igen och fick så ligga ungefär en veckas tid. Därefter sådde man. Linfröet var till färgen ljusbrunt och till formen lik en tillplattad äppelkärna och köptes på denna tid ofta ifrån Ryssland (Riga). Emedan inga såmaskiner då voro konstruerade, måste man så "för hand." Och så harvades fröna ner med vanlig slätharv. Sedan trumlades jorden med en trätrumla (det fanns inga andra då). Dessa redskap drogos av hästar. Hästarna,

som man då använde sig av, voro små och tämligen grova. (Norska hästar). Linet, som kom rätt fort upp, var till färgen ljusgrönt och hade smala fina blad. Blomningen inträffade i vanliga fall i början av juli, och i början av augusti mognade linet. Då det var nästan moget drogs det upp "för hand" (man sade att man riste det). Då man fått en handfull, snodde man om detta ett par strå, och så sattes det upp i små skylar (5-6 stycken knippen i varje). På detta sätt fick det stå, tills det blev riktigt moget. Sedan kördes det in och lades i en loga. Därefter slogs fröna av. Till detta använde man en hörriva (en tråkloss, i vilken var nedslagna en del järnpinnar, som voro spetsiga i toppen, med ett par cm mellanrum). Denna hörriva placerades på någonting fast t.ex. en huggbock och fästes säkert därpå. Arbetet utfördes av två "man." Det skulle stå en vid varje sida om hörrivan. Så togo de vardera ett knippe eller en lock, som man då kallade det, slog dem ner i hörrivan och drogo dem därpå hastigt rakt ut. Vid detta arbete växlade man så, att då den ene slog ner, drog den andre ut. På så sätt blev frukten, eller som man förr kallade den, hörknivlet fritt från den övriga delen av växten. Sedan skiljde man med tillhjälp av en räfsa det grövre eller strået från hörknivlet. Hörknivlet, till formen ärtrunda frukter, som inte var rena fröet utan omgavs av en skal (knivlet), breddes så ut på en pressenning eller ett segel för

2

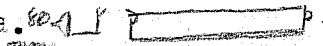
3

att torkas. I vanliga fall blev det torrt på ett par dagar. Där-
4 efter östes det upp i säckar och sattes upp på loftet. Där fick
det stå, tills man fick tid att tröska det, vanligen på framtiden
(slutet av mars). Till att tröska det använde man en pläjel
(slaga). Denna bestod av två träskaft, vars tjocklek var ungefär
40 mm. Det ena träskaftet, som man skulle hålla i, kallade man
handol och det andra kallade man slavol. Dessa voro sammanbundna
med varandra medelst en några gånger vikt läderrem (pläjelshilla).
I handolens topp var ett stort spik fäst, vilket även gick ige-
nom läderremmen. I slavolen var läderremmen bunden fast. När man
så skulle tröska knivlet, lades det ut som en lång "drysse" på
ett loggolv. Tröskningen tillgick så, att en man ställdes på
varje sida av dryssen och med var sin pläjel bearbetade knivlet.
Att tröska med pläjel fordrade mycket stor vana, och rörelsen ut-
fördes på så sätt, att man höll i ändan på handolen och svängde
så, att slavolen gjorde en runda upp över huvudet och sedan med
stor kraft slogs ned bland knivlet. Efter tröskningen skulle 5
knivlet "kastas". Enär det då inte fanns några kastmaskiner, måste
man utföra detta arbete "för hand." Det tillgick på så sätt, att
man först öste knivlet bort i ena sidan på logen och därefter
tog man en skopa full, och med en hastig svängande rörelse kasta-
de det till den andra sidan av logen. På så sätt fortsatte man,
tills allt var kastat. Då nu de rena fröna eller "hören" voro

Dubblett

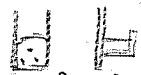
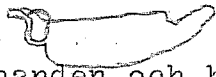
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tyngre än skalorna, flögo de längst bort, emedan skalora flögo nästan rakt ner. Sedan skulle det harpas, för att få det riktigt rent. Till detta användes en väderharpa, vilken var av ungefär samma konstruktion som nuvarande väderharpor. Så var "hören" färdig. Den såldes vanligen till kringförande "prångare", eller också kördes den till staden (Trelleborg) och där avyttrades.

Nu går vi tillbaka till strået, som det var, strax efter det blivit skiljt från hörknivlet. Det lastades då på en vagn och kördes ut på någon stubb, där det blev utbrett i ett tunt lager. På så sätt skulle det ligga, tills det blev så, att om man bröt av strået, den yttre skalen lätt lossnade. Sedan rullades det ihop i buntar och kördes hem igen. Så lades det upp på något loft eller på "hanabjälkarna" över logen, där det fick ligga till sommaren därpå, då det skulle "brytas." Till detta användes en "bryta". En bryta är till formen lång och smal liknande en träränna. I botten i den ena ändan är medelst en bult fäst en träribba, vilkens andra ändan avslutas med ett handtag. När man skall bryta, lägges hörstrået (linet) på tvären på brytan. Så trycker man, hållande i handtaget, ner träribban så, att hörstrået blir klämt. Under det man trycker neråt på handtaget, drager man ut hörstrået. På så sätt skiljes ifrån det yttre oanvändbara skalet. Då det blivit brutit, återstår således linet. Det andra avfallet (ska-

5

6

lor och annat bråte), kallade man för "skävor". Linet som man hade här kallade man för "lockar". Sedan skulle det "skättas." Till detta användes en skättefot och ett skätteträ. Skättefoten var en vanlig bräda, som var ungefär 1 m. hög och 20 cm bred. I den översta ändan var ena hörnan rundad, och en bit nedanför den andra hörnan var ett hak inskuret med ungefär samma bågform som den första hörnans avrundning, alltså såg skättefotens övre del ut så här: Den nedre delen var sammansatt med en träbit medelst tre små pinnar, för att den skulle stå stadigt, alltså såg nedre delen ut så här: . Skätteträet såg ut så här: . När man så skulle skätta, tog man en "lock" i ena handen och höll den in i haket på skättefoten så, att en liten bit stack ut på andra sidan haket. Sedan tog man ett skätteträ och slog till den från haket utstående delen så, att de skaler (skävor) som ännu sutto på föllo av. På så sätt flyttade man ut bit efter bit av locken, tills det var genomgått. Förutom skävorna föllo naturligtvis också en del kortare och grövre lin. Detta kallade man för skättefall. Skättefallet användes, sedan det blivit färdigt, till att väva säckar av. Sedan skulle linet häckalas. Till detta användes en häckla, vilken liknar en höriva men är mycket mindre. Den är ungefär 45 cm lång, 15 cm bred och järnpinnarna äro 10 cm höga. När man skulle dra igenom denna, band man vanligen en knut i ändan på locken, för att inte något

långt lin skulle följa med bland avfallet. Då man så hade dragit 8 igenom den ena ändan, band man en knut i den och löste upp den andra knuten. Så drog man igenom den andra ändan. Det avfall man fick här kallade man för "grova blånor." Därefter skulle linet dragas igenom en ännu mindre häckla, en spikhäckla. Järnpinnarna voro på denna för det mesta valiga spånspik. Att "dra igenom" denna häckla tillgick på samma sätt som hos föregående, 9 men avfallet kallade man för "fina blånor." Den hör (lin) man fick igen snurrades sedan ihop till s.k. hörlockar, vilka därefter sattes tillhopa i en krans. Så skall blånorna kardas. Till detta använde man ett par kardor. En karda var 25 cm lång och 15 cm bred. På den längsta sidan satt ett handtag. Kardan var av trä, men på den ena flatsidan var spikat ett läder, så stort att det täckte ytan. I detta läder var en mängd fina stift insatta, ungefär 8 mm långa. Dessa voro även något böjda. Då man skulle karda, lades en tuss blånor på den ena kardan, och så drogs den andra kardan över detta några gånger, tills blånorna blivit någorlunda upptrasslade. Man höll en karda i varje hand. Hörlockarna voro så fina, att de behövde inte kardas. Därefter skall det 10 spinnas. Till att spinna använde man en spinnrock (för att beskriva en spinnrock måste man helst se en sådan, men här finns ingen). Linet eller hören skulle spinnas, för att man skulle få garn av det. Blånorna skulle även spinnas, men detta garn blev natur-

ACC. NR M. 13.....

ligtvis grövre än det som spanns av den fina hören. Sedan skulle garnet kokas. Det skulle kokas i vatten, i vilket var nedlagt en hopsydd tygpåse, som innehöll vedaska. Vedaska var den aska som återstod, då man eldat med enbart ved. Kokningen skulle göra, att garnet bleve vitt (blekas), i stället för, som det fö^rut varit, grått. Man måste vanligen koka det flera gånger, innan det blev riktigt vitt. Sedan skulle garnet rullas på en garnvinge. En garnvinge bestod, förutom själva vingarna, av en stock med fot. I stockens översta och nedersta del satt en träbit rakt ut. I dessa träbitar fanns ett runt hål. Själva ringarna voro fyra till antalet, och i korsningen satt em käpp, vilken passade i de hål, 11 som voro i träbiten som sutto på stocken. Därför kunde vingarna gå runt. En bit från ytterkanten på varje vinge satt en pinne. Kring dessa pinnar skulle garnet löpa. Därefter skall det bultas och sedan skall det varpas. Så är det färdigt att sätta i väven. Av det finaste garnet (som man fått av hören) vävdes fint linne, lakanslinne och dukar. Av det andra garnet (som man fått av blånorna) vävdes handdukar, slitlinne och lakan. Detta arbete, att karda, spinna, bulta, varpa och väva utfördes av husmodern och tjänsteflickorna vid vintertid och man började detta arbete redan kl. 4 om morgnarna och fortsatte med det hela dagen, då inte något annat var att göra. Man slutade sällan förrän kl. 9 eller 10 på kvällarna.

Dubblett

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

10 ARKIV

II.

Hur råghösten tillgick på samma gård på 1870-talet. Sagesman är densamme.

Vid denna tid odlades rågen i mycket större utsträckning, än den nu gör. Man hade vanligen ett helt skifte råg på varje gård (man använde då 7-skift). Höstandet tillgick då helt annorlunda, än det nu gör. Det kan därför vara av intresse att ha reda på hur t.ex. råghösten då gick till.

Hösten av råg var den tidigaste och även högtidligaste hösten. Man gjorde förberedelser till råghösten långt innan denna tid var inne. Så skulle t.ex. alltid ett lamm slaktas. Saltlånga skulle köpas hem och läggas i blöt m.m. m.m. Så när några eller ett par dagar var igen till hösten skulle det "tingas på" folk, som skulle hjälpa till. En massa folk måste nämligen då till, om det skulle "gå undan". Dessa folk var vanligen hndtverkare och husmän med sina kvinnor. Vad avlöningen beträffar, så var den inte så stor då. Männen fick vanligen 3 eller 4 daler i daglön. Vid hösten kunde de dock få något mera. Icke sällan fingo de betalt i natura. Så t.ex. vid tröskning (man tröskade då med pläjel) fick tröskemannen var 17 de tunna säd (1 tunna = 120 kg). Kvinnorna fingo i allra flesta fall betalt i natura. Så t.ex. en

kappa hör (lin) för 3 dagsverke. Så inomhus var en mängd saker att ordna. Det dög inte att ett par tre gick inne i höstdagarna, utan då var det morsan, som ensam måste klara skivan. Till förberedelserna inomhus hörde bl. a. att brygga och baka.

Till att hugga rågen anskaffades vanligen så mycket folk, att man skulle hinna hugga det för dagen. På denna gård, vars hela areal var 40 tnl., hade man vanligen 6-7 tnl råg. Man beräknade så en huggare pr tnl och dag. Varje huggare skulle ha efter sig två kvinnor eller pojkar, som skulle taga upp och binda den huggna säden. Så skulle två sätta upp säden. Dessa hade vanligen till hjälp några barn, som fick draga säden till dem. Alltså i allt 20-25 personer. Av dem, som satte upp säden, var nästan alltid husbonden den ene. Han skulle dessutom vid sådana tillfällen sköta kreaturen. Innan man började arbetet för dagen, skulle man in och ha en sup och ett par smörgåsar. Så skulle liarna slipas och man började, om säden var torr, att hugga redan kl. halv 5. Då kl. var halv 7 skulle man hem och äta frukost. Pigorna skulle då även mjölka korna. Till frukost bjöds det sill och potatis och grovt bröd, flott och mjölk. Se'n var det att ut igen och knoga. Så när kl. var en kvart över 9, kom husmodern eller någon av barnen ut med "lillemiddag", vilken bestod av vars en smörgås av fint bröd (siktebröd) med ost eller lammkött som pålägg. Männen fingo även vardera en sup. Man hade också med i

"marken" en drickeskagge, som man drack av då man blev törstig. Kl. 12 var det middag. Middagen utgjordes av lammfrikasé och soppa med klimp. En sådan middag var på den tiden något ovanligt och förekom endast vid de festliga tillfällena, till vilka även råghösten hörde. Så skulle korna mjölkas igen. Männen skulle slipa sina liar. För en van lieman eller huggare, vilka vanligen voro äldre män, blev lien sällan slö, men för den som inte var vidare van vid att hugga, var det, sedan lien blivit något slö, mycket arbetsamt att "följa med" de gamla. När liarna voro slipade, dracks det kaffe. Sedan började man igen att arbeta. När kl. var halv 5 var det midafton (merafton). Då bjöds det på lutfisk och potatis. Kvällsmaten äts inte på bestämd tid. Man skulle ha slut innan man fick hålla kväll. Om inte de som satte upp säden kunde hinna med huggarna, fingo dessa, när de huggit slut, hjälpa till att sätta upp säden, tills allt var uppsatt. Kvällsmaten utgjordes av korngrynsgröt och mjölk. Man åt då inte gröten av tallrikar, som man nu gör. Man satte ett stort fat gröt på bordet, och av detta togo alla sked efter sked och doppade ner i var sin kopp med mjölk, innan man stoppade det i munnen. Sedan skulle pigorna mjölka, och så var det slut för dagen. Rågen skulle så köras in. Det dröjde, om väderleken var tjänlig, vanligen 4-5 dagar innan den blev torr. Vid inkörningen behövdes inte så mycket folk som vid huggningen. Man "körde in" med två par

15

16

DubblettACC. NR M. 13LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
16 ARKIV

hästar. Ute på marken (åkern) var en kvinna, vanligen en av pigorna, som skulle "lässa" (lassa) lasset. När så det lassades på den ena vagnen, var den andra hemme och lassades av. Säden lades i stack. Stacken lades vanligen av husbonden själv, men han fick hava till hjälp åtminstone två för att klara sig. En stack måste läggas mycket noggrant. Om den inte blev lagd riktigt, kunde det lätt hända att den, om det blev stark blåst, föll omkull. Måltiderna voro, vad tiden beträffar desamma som vid huggningen, men det vankades inte sådan gillesmat som då.

17